

Колективна та групова робота на заняттях з хімії є важливим інструментом для покращення якісного навчання здобувачів, розвитку їхніх ключових навичок та підготовки до подальшої наукової та професійної діяльності. Групова робота створює сприятливу атмосферу для взаємопідтримки та підтримки між студентами, що сприяє покращенню їхнього самопочуття та мотивації до навчання. Взаємне обговорення та обґрунтування вибраних рішень в групі сприяє розвитку аналітичного мислення та критичного аналізу інформації серед студентів. Колективна робота дає можливість студентам розвивати навички лідерства, співпраці та ефективного комунікування в групі, що є важливими як у навчанні, так і у подальшій професійній діяльності.

Рекомендації для подальших досліджень.

1. Ретельне планування складу груп, для забезпечення різноманітності учасників за рівнем знань, навичками та інтересами до хімії.

2. Заохочення студентів до спільного пошуку інформації, аналізу результатів та обговорення отриманих висновків.

3. Закріплення знань, отриманих під час групової роботи, через підсумкове обговорення та систематизацію висновків.

Ці рекомендації допоможуть оптимізувати процес групової роботи та колективного навчання на заняттях з хімії, забезпечуючи максимальну користь для всіх учасників навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. Шаповалова О. О. Вплив групової роботи на формування навичок самостійної роботи студентів-хіміків. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2015. №2. С. 130–133.

2. Савчук О. В., Карманова О. І. Ефективність групової роботи в підготовці майбутніх вчителів хімії. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Педагогіка. 2018. №30. С.127–132.

3. Іванченко О. В. Використання групової роботи на уроках хімії для підвищення інтересу до предмету. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Педагогіка. 2020. №39. С. 123–127.

4. Гришук І. О. Особливості організації групової роботи студентів на заняттях з хімії. Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки. 2017. №135. С.49–54.

5. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навчальний посібник / За ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Житомир. держ. пед.ун-тет, 2001. 384 с.

6. Програма Materials Studio URL: <https://www.filetypeadvisor.com/ru/program/materials-studio> (дата звернення 20.01.2024р.).

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО ТА РИТОРИКА» ЗДОБУВАЧАМ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-422-1-30>

Інна НАЗАРЕНКО

кандидат філологічних наук, асистент

Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

e-mail: nazarenko.mr@gmail.com

Вступ. Українське суспільство сьогодні ставить перед вищою школою високі вимоги до підготовки фахівців: вироблення в них необхідних практичних навичок усного та писемного мовлення, необхідних для успішного навчання та майбутньої професійної діяльності; формування навичок щодо висловлювання власних ідей та представлення результатів наукових досліджень у формі академічних текстів, поглиблення мовнокомунікативних компетенцій у межах академічного дискурсу; засвоєння принципів критичного та наукового мислення, опанування навичками створення цілісного наукового тексту; уміння вести аргументовану дискусію з використанням коректних полемічних прийомів.

Тому перед сучасним науковцем повсякчас постають нові виклики не тільки як до фахівця, але і як до універсального комунікатора, спікера, компетентного не лише у своїй професійній ніші. Саме мовні та мовленнєві навички є індикатором того, наскільки в здобувача освіти знання предмету вивчення є глибокими та системними, які цінності, зокрема академічні, він сповідує, чи сформоване в нього критичне та наукове мислення, чи здатний він до аналітичної та креативної діяльності тощо.

Стаття присвячена проблемі викладання навчальної дисципліни «Академічне письмо та риторика» здобувачам ступеня доктора філософії у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет». Автор презентує власний досвід роботи над курсом із аспірантами різних спеціальностей, оскільки лінгвометодична проблема не втрачає наукової актуальності, адже зумовлена тим, що саме методи визначають технології навчання. Окрім того, актуальність теми ґрунтується на об'єктивній потребі ефективного формування належної комунікативної культури майбутніх докторів філософії; необхідності обґрунтування теоретичних і методичних засад становлення мовної особистості в академічному дискурсі, розробці науково-методичного забезпечення, яке повинно відповідати чинним навчальним програмам та передбачати практичну реалізацію дидактичних принципів навчання.

Практичне значення роботи визначається тим, що запропоновано й апробовано систему функціонально-діяльнісного підходу, спрямовану на формування комунікативної культури здобувачів третього рівня освіти; удосконалені методичні прийоми завдяки використанню активних методів навчання й новітніх освітніх технологій. Розроблені теоретичні положення та практичні результати дослідження можуть бути використані для покращення академічної підготовки майбутніх докторів філософії. Окремі положення можуть бути застосовані для укладання навчально-методичних посібників, підготовки різного роду засобів навчання, навчально-нормативної документації тощо.

Курс дисципліни «Академічне письмо та риторика» для аспірантів Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» створено з огляду на необхідність формування в межах академічного дискурсу мовнокомунікативних компетенцій у майбутніх докторів філософії. Про актуальну потребу в такій дисципліні свідчить запит суспільства на системні зміни в українській вищій освіті, яка зокрема передбачає її удосконалення на засадах академічних чеснот: чесності, справедливості, поваги, довіри, відповідальності у ставленні до наукової й навчальної діяльності всіх учасників освітнього процесу. Курс спрямований на формування в майбутніх докторів філософії академічної грамотності та культури, удосконалення практичних навичок усної та писемної мови, розвиток критичного та наукового мислення. Здобувачі третього рівня вищої освіти мають навчитися створювати наукові тексти в межах академічного дискурсу, оцінювати інформацію критично, вміти презентувати власні наукові здобутки під час наукових заходів тощо.

Дисципліна «Академічне письмо та риторика» передбачає на вивчення 90 годин (3 кредити): 12 годин лекцій, 18 практичних занять і 60 годин самостійної роботи. Курс починається з ознайомлення з основними засадами академічного письма, цінностями академічної доброчесності, функціями академічної культури, способами протидії плагіату. Наступні теми стосуються детального вивчення академічного тексту як цілісної системи – таким чином аспіранти першого року навчання через теоретичні засади підходять до практичних навичок написання наукової статті. Оскільки академічний дискурс це багатокomпонентний феномен, тому, обговорюючи питання структурних, композиційних, мовних особливостей академічного тексту, здобувачі освіти неодмінно посвячуються в тему культури оформлення статті, зокрема цитування та посилання, стандарту укладання бібліографії тощо. Окрім того, функціонально-діяльнісний підхід передбачає ретельне вивчення мовних, зокрема лексичних, граматичних та синтаксичних особливостей наукового стилю. Підсумкові теми курсу готують дисертанта до апробації результатів його наукового дослідження на фахових конференціях, семінарах, під час захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Для цього проводиться аналіз етапів підготовки до виступу, принципів побудови доповіді, а також ретельна практична робота над мовленнєвою поведінкою спікера в усній науковій дискусії з дотриманням коректних полемічних прийомів, морально-етичних принципів у такого роду заходах.

Така структура навчального курсу «Академічне письмо та риторика» дозволяє якнайповніше реалізувати мету зазначеної дисципліни: вироблення необхідних практичних навичок усного та писемного мовлення, необхідних для успішного опанування новими знаннями та для реалізації майбутнього науковця у професійній діяльності, формування навичок висловлювання власних гіпотез та ідей, презентуванні результатів наукових досліджень у формі академічного письма.

Завдання, які вирішуються у процесі вивчення дисципліни:

- ознайомити здобувачів третього рівня освіти з теоретичними основами академічної доброчесності;
- навчити способам запобігання плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у ЗВО;
- відшліфувати навички критичного та наукового мислення;
- дати розуміння про особливості різних жанрів наукових текстів;
- навчити створювати академічні тексти різних видів залежно від форми комунікації та способу викладу матеріалу;
- сформувати навички написання наукових текстів завдяки професійному володінню інструментарієм наукового письма;
- навчити готуватися до усних виступів із дотриманням принципів академічної доброчесності, толерантності та поваги до чужої інтелектуальної власності;
- виробити навички грамотного, логічного та переконливого монологічного й полілогічного наукового мовлення;
- розвивати вміння презентувати себе та результати своєї наукової роботи.

Як зазначалося вище, ключовим підходом до навчання дисципліни «Академічне письмо та риторика» з-поміж інших є функціонально-діяльнісний принцип. Саме він становить методологічну основу методів формування мовної компетентності, оскільки мова – це знакова система, яка водночас є і засобом пізнання та розуміння навколишньої дійсності, й інструментом мовленнєвої діяльності. Такий підхід є оптимальним при вивченні розгляданої дисципліни, враховуючи її мету й завдання, адже передбачає «спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти» [13].

Базовою концепцією функціонально-діялісного підходу є переорієнтація із суто інформаційної, (просвітницької) навчально-дисциплінарної системи навчання на особистісно діялісну модель взаємодії зі здобувачами освіти, на послідовне активне залучення аспіранта до пошукової навчально-пізнавальної діяльності, яка ґрунтується на внутрішній мотивації. Навіть для загальної середньої освіти та першого й другого рівнів вищої освіти давно є не актуальним предметний підхід у навчанні, тобто його «дроблення... на велику кількість недостатньо пов'язаних між собою навчальних дисциплін і недостатнє врахування індивідуальних пізнавальних потреб» здобувача освіти [7, с. 5]. А для майбутніх докторів філософії надзвичайно важливо організувати навчальний процес так, щоб він був єдиною функціональною (а не предметною) системою, яка дозволить здобувачам освіти «чітко розуміти і цілісно уявляти динамічну модель, схему своєї майбутньої професійної діяльності, яка перебуває в постійному розвитку, і значущість окремої навчальної дисципліни у процесі власного професійного становлення» [7, с. 5].

В основі функціонально-діялісного підходу лежить опанування мовою через спостереження за її одиницями в мовленні та через «засвоєння функціонування мовних одиниць у мовленні» [9, с. 161]. Це важливий чинник, оскільки здобувачі третього освітнього рівня вже є достатньо компетентними мовцями зі сформованими мовними та мовленнєвими знаннями, вміннями й навичками. Окрім того, у майбутньому більшість докторів філософії будуть науковими керівниками студентів, магістрантів та аспірантів, саме тому мовленнєва компетенція не просто як носія мови, але й як обізнаного фахівця дуже важлива у цьому випадку. Отже, як бачимо, академічний дискурс як складний мовно-когнітивно-комунікативний феномен вимагає від його учасників бути компетентним й у когнітивно-дискурсивній та комунікативно-дискусивній парадигмах. Зазначений підхід у методиці викладання курсу зумовлений його змістом та структурою, оскільки суто лінгвістичні питання «переплітаються з фаховими, формуючи вміння професійно висловлюватися, створювати спеціальні тексти [15, с. 88].

Невід'ємним при функціонально-діялісному підході є інтегрування різних видів діяльності, оскільки це допомагає комплексно розвивати вміння та навички майбутніх фахівців у різних площинах: опанування загальнонауковою, міжгалузевою та вузькогалузевою термінологією; обговорення проблемних питань академічної культури та етики, принципів доброчесності; робота з різножанровими текстами наукового стилю; укладання бібліографії, написання анотацій, тез, наукових есе. Досвід багатьох викладачів вищих навчальних закладів засвідчує, що міждисциплінарний підхід та залучення здобувачів освіти до колективного обговорення «дають позитивні результати та сприяють формуванню сучасного фахівця з розвинутими комунікативними компетентностями» [15, с. 92].

Мовна компетенція формується завдяки таким практичним завданням, які ґрунтуються на відшліфовуванні саме грамотності мовлення, його нормативності. Для цього аспірантам пропонуються тексти студентських робіт для стильового та стилістичного редагування, а також для виправлення граматичних, синтаксичних, логічних помилок. Такі навички є корисними для здобувачів не тільки як для мовців, авторів власних наукових досліджень, – майбутні кандидати наук уже є викладачами навчальних закладів або стануть ними, а отже, повинні бути компетентними не тільки у власній професійній ніші, адже мовна особистість – «це індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» [1, с. 212].

Безумовно, власне мовна компетенція є ключовою для науковця на етапі його навчання, написання та захисту дисертації. Але навіть цілковита зосередженість на формуванні цієї компетенції при використанні функціонально-діяльнісного підходу так чи інакше підсилює компетенції особистісно-комунікативної рефлексії. Так, на заняттях, присвячених мовленнєвій поведінці в усній науковій дискусії, під час моделювання ситуацій діалогічного (або полілогічного) обговорення здобувач мимоволі аналізує та оцінює свої емоції, результати взаємодії зі співрозмовниками, приходить до розуміння того, як його сприймають та оцінюють інші. Будь-які групові завдання удосконалюють компетенцію інтерактивної комунікації. Актуальні питання академічної культури та доброчесності, які вивчаються у форматі усних доповідей, підготовки презентацій, складання інфографіки, написання есе неодмінно стосуються компетенції перцептивної комунікації – визначення власних етичних цінностей та цінностей своїх колег, особистої позиції щодо моральних зобов'язань перед академічною спільнотою. Отже, не можемо не погодитися зі слухним висновком Є. Сарапулової та Т. Панченко в тому, що самопізнання й етика спілкування є засобами формування комунікативних умінь [14].

Курс дисципліни «Академічне письмо та риторика» чітко структурований. Кожна тема, окрім теоретичного опрацювання, передбачає відповіді на питання за лекційним матеріалом (у вигляді коротких усних доповідей або дискусійного обговорення), виконання проблемно-пошукових завдань в усній або, що частіше, письмовій формах та тестовий контроль. Таким чином, функціонально-діяльнісний підхід при викладанні курсу дозволяє успішно формувати спеціальні компетентності в здобувачів освіти агрономічних галузей, зокрема й такі, як:

- здатність вести наукові дискусії на вітчизняному та міжнародному рівнях, відстоювати свою наукову позицію з дотриманням норм наукової етики і академічної чесності;
- здатність продукувати й обґрунтовувати нові перспективні ідеї, гіпотези, стратегії виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання в агрономії та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з сільськогосподарських наук і суміжних галузей;
- здатність ініціювати та реалізовувати інноваційні комплексні проекти в агрономії та дотичні до неї міждисциплінарні проекти, лідерство під час їх реалізації;
- здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері агрономії, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень;
- здатність до комплексного підходу у володінні інформацією щодо сучасного стану і тенденцій розвитку світової і вітчизняної сільськогосподарської науки;
- здатність проведення фахового аналізу різних інформаційних джерел, авторських методик, конкретних освітніх, наукових та професійних матеріалів з технології виробництва і переробки продуктів тваринництва.
- здатність висвітлювати результати наукових досліджень у вітчизняних та зарубіжних наукових виданнях [19].

Безумовно, саме проблемно-пошукові завдання становлять наріжний камінь навчання, оскільки пов'язані з формуванням інтегральної, загальної та спеціальних компетенцій відповідно до освітньо-професійних програм, за якими працює університет. Оскільки компетентність – «динамічна комбінація знань, вмінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [12], практичні завдання для аспірантів розробляються таким чином, щоб навіть у межах однієї дисципліни зберігати оптимальну динаміку, так само оптимальне змістове та жанрове різноманіття опрацьовуваних текстів. Так, наприклад, у майбутніх кандидатів наук різних спеціальностей (зокрема 211 «Ветеринарна медицина», 015 «Професійна освіта», 201 «Агрономія») інтегральна компетентність пов'язана зі здатністю «продувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності ..., застосовувати методологію наукової та

педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення» [19].

Тому проблемно-пошукові завдання розроблені таким чином, щоб якнайповніше забезпечувати формування та розвиток вищезазначеної компетенції. Ефективним є систематичне опрацювання академічних текстів різних жанрів, виявлення їхніх структурних, композиційних, лексичних, синтаксичних особливостей. На кожному практичному занятті здобувачі освіти опрацьовують навички написання власного академічного тексту у вигляді тез, анотації, рецензії або есе.

Працюючи з аспірантами, викладач повинен дотримуватися балансу й поміркованості: з одного боку, здобувачі освіти повинні опрацьовувати тексти, написані іншими авторами, задля набуття відповідних навичок та удосконалення власного стилю, орієнтуючись на чужий взірець як приклад або антиприклад, з іншого – створювати власні академічні тексти різного жанрового й тематичного спрямування (есе, тези, анотації, рецензії, доповіді тощо). І при цьому саме на курсі з академічного письма слід використати нагоду для роботи в мовній площині над дисертаційними матеріалами, статтями, які готуються до публікацій.

Аспіранти першого року навчання вже мають досвід написання наукових робіт, не тільки дипломних чи магістерських, але й тез доповідей до конференцій, дехто є автором статей у часописи. А проте більшості здобувачів все-таки бракує уявлення про академічний текст як про «цілісне утворення, що, становлячи лінійну послідовність висловлень, об'єднаних тематичними, логічними, смисловими, сюжетно-композиційними та формально-граматичними зв'язками, виступає комунікативною одиницею» [6 с. 165]. Тому окрім теоретичного матеріалу про єдність організації тексту, принцип тріади, найпоширеніші моделі академічного тексту, аспіранти ретельно вивчають наукові тексти інших авторів, досліджують принципи побудови таких текстів, виявляють їхні структурні особливості та недоліки, відстежують взаємозв'язок між частинами тексту, відповідність завдань, поданих у вступі до висновків. Приклад окремих завдань, які пропонуються на аудиторних заняттях:

1. Проаналізуйте студентські есе з огляду на принципи тривимірної моделі Білла Гріна. Які площини наявні у текстах? Які відсутні? Визначте, яких мовних помилок припустилися автори.

2. Прочитайте уривок із автореферату. Розташуйте абзаци тексту в логічному порядку. Проаналізуйте кожен із абзців відповідно до його класичної структури.

3. Прочитайте статтю. Установіть відповідність між назвами її структурних частин та частинами тексту.

4. Прочитайте текст. Відновіть його структуру, використовуючи засоби, які допомагають структурувати текст (абзаци, вставні слова, нумеровані списки, графічні виділення тексту, виокремлення підтем тощо).

5. Прочитайте тексти. Зробіть висновок, за якою моделлю академічного тексту створений кожен із них. Назвіть структурні недоліки цих текстів. Відредагуйте структуру одного із текстів за будь-якою моделлю із трьох, поданих у лекційних матеріалах.

Як показує практика, така скрупульозна робота сприяє формуванню навички аналізувати власні тексти як цілісне утворення, про яке йшлося вище.

Звісно, академічне письмо передбачає відшліфовування власне мовних навичок у здобувачів освіти на кожному практичному занятті. Цей процес відбувається й під час відпрацювання відповідних завдань, і в моменти усного спілкування, перевірки письмових робіт, вичитування наукових статей аспірантів, коли викладач звертає увагу на помилки, дає рекомендації щодо правильного слововживання, дотримання орфографічних, пунктуаційних, синтаксичних норм. Зокрема пропонуємо такі завдання:

1. Прочитайте статтю. Зверніть увагу на використання таких розділових знаків, як тире, двокрапка. Поясніть змістові й логічні причини їхнього вживання в кожному випадку.

2. Відредагуйте мікротекст. (Такі завдання пропонуються на кожному занятті та охоплюють усі мовні рівні: орфографічний, пунктуаційний, граматичний, словотвірний, змістовий, логічний тощо, що дозволяє зосередитися саме на функціональній стороні методики викладання дисципліни).

Навички пошукової та аналітичної роботи важливо відшліфувати не тільки у межах власного наукового дослідження, адже більшість аспірантів пов'язують свою кар'єру і з викладацькою діяльністю, яка вимагає від педагога компетентності, зокрема методичної, в багатьох навчальних дисциплінах.

Для формування навичок аналізувати й систематизувати матеріал, презентувати його в різних формах, пропонуємо різні завдання: створення таблиць, графіків, інфографіки, опорних конспектів за допомогою інструментів генерації ідей, подібних до Mind Map тощо. Зокрема практикуємо такі завдання:

1. Прочитайте статтю «Історія проявів академічної нечесності й формування системи каральних заходів за недоброчесну поведінку» (текст адаптований автором за посібником Гребенюк Т.В. [3, с. 63-71]), проаналізуйте тлумачення академічного плагіату, знайшовши спільні й відмінні ознаки.

2. Створіть конспект за поточною темою однієї з фахових дисциплін, у форматі mind map (з онлайн-сервісу <https://bakertilly.ua/mind-map-%D1%8F%D0%BA-%D1%81%D1%82%D0%B2%>). (Для аспірантів, які вже працюють у навчальних закладах, завдання може стосуватися дисциплін, які вони викладають).

Використання цифрових технологій у самостійній підготовці до занять, безумовно, допомагають «підвищити мотивацію вивчення навчального матеріалу, розвинути бажання та навички самостійного навчання, сформувані елементи глобального мислення, а також дозволяють створити таку модель навчання, в якій здобувачі вищої освіти мають домінуючу позицію, а суть навчання полягає в самостійному здобутті знань та вдосконаленні комунікативних навичок і вмій, а не просто у передачі навчальної інформації» [17, с. 224].

Робота викладача неодмінно супроводжується виховною діяльністю або навіть обов'язками куратора. Навчання не може бути відокремленим від виховання, формування свідомої особистості, відповідального громадянина. Тому на практичних заняттях аспірантам обов'язково пропонуються завдання з виховним складником. Наприклад:

Завдання 1. Ознайомтеся з інформацією поданою нижче. Висловіть ваше міркування щодо причин академічної недоброчесності серед здобувачів освіти в Україні.

Причини академічної недоброчесності здобувачів освіти (згідно з опитуваннями студентів британських університетів) – понад 50% студентів визначають такі головні причини списування: тиск через невідворотність іспиту; лінощі, невміння організувати свій час, недостатній рівень знань із предмету та неефективні навички навчання [16].

Завдання 2. Ознайомтеся з наведеною нижче статистикою, поданою в дослідженні Гелен Сміт та Джим Ріджвей «Чому студенти списують (за їхніми словами та зі слів інших)». Якими фундаментальними цінностями керуються ті здобувачі освіти, які відмовляються від недоброчесності?

Причини, з яких британські студенти відмовляються від списування: Старанна робота під час навчання 89.9 %. Особиста мотивація 89.3 %. Особисті моральні переконання 83.6 %. Ефективні навички навчання 77.3%. Грамотний розподіл часу 74.2 %. Застереження через університетські заходи покарання 66.7 %. Висока впевненість у власних здібностях 40.9 %. Брак обізнаності 10.7 %. Брак навичок користування інформаційними технологіями 6.3 %. Інше 2.5%. [16].

Завдання 3. Використовуючи інформацію з двох попередніх завдань, напишіть коротке есе-міркування про роль фундаментальних цінностей у дотриманні академічної доброчесності.

Завдання 4. Ознайомтеся зі статтею Валерії Лопатіної «Письмові завдання в університетах України та США: погляд академічного реєтера» (<https://commons.com.ua/uk/poglyad-akademichnogo-rajtera/>) [10]. Складіть до неї тези за темою: «Як запобігають академічній недоброчесності в американських університетах?».

Завдання 5. Прочитайте статтю (текст, адаптований автором за посібником Т.В. Гребенюк [3, с. 5-17]). Наведіть приклади порушення академічної доброчесності в освітньому процесі в давні часи. Наведіть приклади порушення академічної доброчесності в історії світової науки. Порівняйте погляди на недоброчесну поведінку студентів і їхніх викладачів (згідно з матеріалами опитувань, наведеними в тексті).

Завдання 6. Здійсніть огляд досвіду формування Кодексів честі в зарубіжних та національних закладах вищої освіти. Сформулюйте основні пункти цього питання тезово.

Завдання 7. Ознайомтеся з матеріалом електронної енциклопедії «Вікіпедія» про суспільне надбання за покликанням <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D1%81%>. Напишіть до цього тексту анотацію.

Як бачимо, перед майбутнім доктором філософії відкриваються перспективи й наукової, і викладацької, і виховної діяльності. А проте сьогодення пропонує й інші виклики. Ми цілком переконані в тому, що принципи академічного письма в Україні будуть змінюватися. І це явище трансформації від рафінованої науковості до доступності та цікавості широкому загальному спостерігаємо вже сьогодні. Майбутньому науковцеві справді необхідною є навичка презентувати результати своїх досліджень за межами вузького кола фахівців широкому загальному, до того ж у різних формах: у вигляді допису в інтернет-виданні, експертного коментаря в соціальних мережах або на запит мас-медіа, доповіді для популяризації певних питань, виступу перед різними аудиторіями тощо.

Тому під час вивчення курсу «Академічне письмо та риторика» аспіранти ознайомлюються з текстами науково-популярних статей, опрацьовують їх різними способами, відшліфовуючи таким чином важливі компетенції (уміння аналізувати та синтезувати матеріал, структурувати його, класифікувати певні явища, визначати головне та другорядне, враховувати потреби / зацікавлення / професійний рівень адресата тощо). Наприклад, робота з науково-популярною статтею може відбуватися такими чином:

1. Прочитайте текст. Позначте речення, які, на вашу думку, слід виділити іншим шрифтом як особливо важливу інформацію, на яку варто звернути увагу читачеві.

2. Перечитайте лід до статті. Завдання ліду – стисло передати матеріал тексту таким чином, щоб зацікавити читача. Наскільки, на вашу думку, лід до цієї статті виконує свою функцію? Попрацюйте в парах і складіть лід на 4-5 речень, щоб стаття стала більш привабливою для ознайомлення (додатково зазначається, на якого читача розрахований текст).

3. Прочитайте науково-популярну статтю за вашим фахом. Виконайте письмово завдання:

- визначте тему, основну проблему, головну думку;
- з'ясуйте мету й завдання автора;
- поміркуйте, чи узгоджується назва статті з основним змістом;
- проаналізуйте композицію статті, висновки;
- оцініть доречність застосування мовних засобів для науково-популярного стилю;
- складіть до тексту тезовий план.

4. За матеріалами вашого наукового дослідження підготуйте вступ до виступу, мета якого – популяризація теми серед певної категорії слухачів (старшокласники, студенти, замовники послуг у вашій сфері, стейкхолдери тощо).

5. Презентуйте аудиторії свій вступ до виступу, мета якого – популяризація теми серед певної категорії слухачів. Обговоріть почуте (чи досягнув доповідач мети зацікавити слухачів? які вдалі риторичні прийоми він використав? чи доцільно обрав спосіб зацікавити? як тримався перед аудиторією? чи доречними були жести, міміка, інтонація?)

Наукова діяльність пов'язана з багатьма проблемними питаннями, одне з них – достовірність джерел, на які може покликатися дослідник. Історія науки до сьогодні налічує немало прикладів шахраювання, фальсифікацій та фабрикацій у дослідженнях, викривлення експериментальних даних тощо. Тому вважаємо важливими завдання в курсі зазначеної дисципліни для розвитку критичного мислення, зокрема для вироблення навичок відрізнити істинні джерела від фейкових, достовірну інформацію від псевдонаукової, надійні видання від тих, що такими лише здаються. Приклад завдань:

Завдання 1. Ознайомтеся з матеріалом, який опублікували протягом доби 27 українських медіа. Наведіть докази того, що матеріал достовірний (орфографія та пунктуація збережені).

Глобальне потепління дається взнаки. На полі біля селища Лужани, де у квітні цвіли тисячі тюльпанів дозрівають ананаси звичайні (*Ananas comosus*). Тисячі туристів з усієї України вже відвідали це унікальне місце. Саджанці молодих ананасів до висадки у відкритий ґрунт підготувала кафедра рідкісних та тропічних рослин ЧНУ ім.Ю.Федьковича. Розповідає професор кафедри Семен Вовтушанський: «Ананаси – дуже корисна ягода, здатна давати в тропічному кліматі до двох врожаїв на рік. Вчені нашого університету довели можливість повного дозрівання ананасу в наших умовах лише один раз, та і цього буде досить, що б цей смачний і поживний фрукт з'явився на столах українців. Його плоди споживають у свіжому вигляді, виготовляють з них компоти, сік, джеми, додають до м'яса, використовують у різноманітних салатах. Ананаси є типовим компонентом кухні багатьох країн, а в сучасному світі широко використовуються в кухнях розвинутих країн, зокрема, без ананасового соку не можливо приготувати такий відомий коктейль як пінья колада. «Свято першого урожаю ми плануємо провести до Дня Незалежності» [18].

Завдання 2. Ознайомтеся з пам'яткою про критичне мислення. Орієнтуючись на її правила, поміркуйте про вірогідність вищеподаного матеріалу. Назвіть способи перевірки фактів, поданих у ньому.

Питання академічної доброчесності розглядаємо на заняттях ще в кількох аспектах. Як свідчить практика, причиною плагіату або іншого виду академічної недоброчесності часто є не злий намір або байдужість до результату навчання, а нерідко це звичайна необізнаність у питаннях академічної етики та правилах написання тексту, зокрема йдеться про правила цитування, покликання на джерела.

Тому, звісно, немало завдань при вивченні дисципліни «Академічне письмо та риторика» пов'язані з тим, щоб уникати вищезазначених проблем. У першу чергу відповідні вправи пропонуються аспірантам у межах теми, що безпосередньо стосується зазначеного аспекту: «Наукова стаття як самостійний науковий твір».

Культура оформлення наукового тексту: цитування й покликання. Укладання бібліографії». Проте функціонально-діяльнісний підхід передбачає наскрізність у виробленні певних навичок, системну та систематичну актуалізацію знань. Саме тому питання культури оформлення авторського тексту так чи інакше порушується протягом усього курсу (як принагідне нагадування, під час редагування текстів досліджень самих дисертантів або при виконанні інших завдань відповідного характеру):

1. Складіть бібліографічний список із теми «Формування української галузевої термінології» з 7-10 джерел (відповідно до вашого фаху).
2. Відредагуйте список використаної літератури.
3. Перевірте статтю на коректність цитування та покликання на джерела.

Оскільки питання академічної доброчесності – це питання насамперед етичних принципів, тому обов'язковими вважаємо завдання, які пов'язані з міркуваннями на цю тему, оформлення цих міркувань у формі есе або усної доповіді. Протягом курсу пропонуються такі теми есе: «Етика та гідність науковця – наріжний камінь академічної доброчесності», «Чому дотримання принципів академічної культури вимагає від науковця саме цілеспрямованості, відданості та відваги», «Роль фундаментальних цінностей у дотриманні академічної доброчесності», «Академічна нечесність у студентському середовищі: причини та наслідки». Міркування, оформлені письмово, обов'язково зачитуються в аудиторії.

Таким чином реалізуються освітні завдання, які мають важливе практичне значення: аспіранти отримують додатковий досвід публічних виступів та удосконалення ораторських здібностей під час презентації свого твору та під час дискусії; підвищують культуру слухача: навчаються спостерігати за доповідачем та уважно його слухати, переймати вдалі риторичні прийоми, невербальну та вербальну техніку, формулювати питання до почутого; рекомендації та схвалення від викладача щодо роботи одного автора будуть корисними для всіх присутніх. Важливим чинником є те, що під час полеміки здобувачі навчаються «визначати позицію співрозмовника, оцінювати послідовність аргументації та уміти не лише вдало сформулювати власну позицію, а й захистити її за допомогою доказів» [11, с. 183].

Така ретельна робота над створенням власних авторських текстів (не тільки есе, але й рецензій, анотацій, доповідей, наукових статей), їхня презентація та обговорення на заняттях дозволяють повною мірою реалізувати загальні компетентності освітньо-професійних програм: здатність розв'язувати комплексні проблеми на основі системного наукового та загального культурного світогляду із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності; здатність до критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досліджень, генерування нових ідей під час вирішення дослідницьких і практичних завдань, комплексних та інноваційних проблем; готовність використовувати сучасні методи і технології наукової комунікації українською мовою в усній та письмовій формах; здатність дотримуватись етичних норм у професійній діяльності, демонструвати академічну та професійну доброчесність; здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання; здатність оцінювати та забезпечувати якість виконаних робіт; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу [19]. Комплексний підхід до виконання завдань практичного спрямування саме у площині морально-етичних питань формує в молодих науковців комунікативну компетентність, яку можна вважати інтегральною характеристикою спілкування, у якій не можуть не виявлятися моральні та світоглядні установки особистості. Таким чином, дисципліна «Академічне письмо та риторика» сприяє розвитку комунікативної компетентності, яка «виступає тією ідейно-моральною категорією, що регулює всю систему ставлень людини до природного і соціального світу, а також до самого себе як синтезу цих двох світів» [5].

Систематична робота над удосконаленням уміння виступати публічно провадиться на заняттях курсу комплексно: ідеться не лише про виступи здобувачів перед слухачами під час презентацій власних проєктів, зачитування есе, участі в дискусіях. Практикуємо вивчення чужого досвіду, зокрема при опрацювання таких завдань:

I. Завдання 1. Перегляньте відео «Як написати покроково наукову статтю» за покликанням https://www.youtube.com/watch?v=vsKShBn2GZY&ab_channel=

Завдання 2. Напишіть відгук на виступ спікерки, зокрема щодо техніки її мовлення, дихання, голосу, дикції, темпу, пауз, інтонації. Тезово зазначте вдалі прийоми, які використовує доповідачка для активізації уваги слухача.

Завдання 3. Під час перегляду відео «Як написати покроково наукову статтю» зверніть увагу на те, чи легко вам було концентрувати увагу. Визначте та сформулюйте основні причини ослаблення уваги.

II. Завдання 1. Перегляньте два відео захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за покликаннями...

Завдання 2. Напишіть рецензії на виступи кожного зі спікерів, зверніть увагу на коректність ведення наукової дискусії присутніми, коректність та емоційність виступів, аргументованість, мовну поведінку здобувачів, техніку їхнього мовлення, дихання, голосу, дикції, темпу, пауз, інтонації.

Безумовно, такого роду завдання вимагають не тільки аудиторної роботи, але й самостійної, користь якої у формуванні комунікативної компетенції відзначають викладачі закладів вищої освіти, адже йдеться про демонстрацію «здатності здобувача самостійно осмислити навчальний матеріал, систематизувати, структурувати його та публічно виголосити в доступній для сприйняття формі» [4, с. 80]. Функціонально-діяльнісний підхід органічно вводить здобувача освіти в таке навчальне середовище, у якому легше й природніше навчитися «самостійно ефективно та своєчасно реагувати на зовнішні виклики», [2, с. 25], адже так формується «необхідність постійної самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення» [2, с. 25].

Перевага такого підходу в тому, що майбутній фахівець, який «успішно самоорганізується, набуває як більшу свободу, так і більшу відповідальність за результати особистісної реалізації в професійній діяльності» [2, с. 25].

Отже, функціонально-діяльнісний підхід у формуванні мовленнєвих і комунікативних компетенцій аспірантів сприяє:

- поглибленню знань про функціонально-стилістичну систему української мови насамперед у науковій площині;
- розвитку субкомпетенцій у формуванні мовних і мовленнєвих видів професійно орієнтованої комунікативної компетентності;
- оволодінню вмінням сприймати, аналізувати, порівнювати мовні явища й факти, коментувати їх, оцінювати з точки зору нормативності, зокрема стильової;
- засвоєнню норм мовленнєвої поведінки та вдосконаленню вмінь і навичок спілкування в академічній сфері;
- оволодінню різноманітними стратегіями й тактиками ефективної комунікації саме науковій сфері;
- формуванню потреби в самоосвіті й самооцінці для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності в межах академічного дискурсу;
- розвитку вмінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації, вести діалог зі співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету академічної спільноти;
- розвитку вмінь інформаційної переробки тексту.
- формуванню науково-дослідницької компетенції;
- удосконаленню вмінь і навичок самостійної роботи з науковим текстом, джерелами наукової інформації;
- генеруванню цілісних зразків власної мовленнєвої творчості.

Аналіз та самоаналіз результатів навчання дисципліни показує, що залишаються аспекти, які потребують ретельної уваги викладача, щоб усі завдання курсу були реалізовані повною мірою та були враховані індивідуальні освітні потреби здобувачів освіти. Подальшого опрацювання потребують питання інтеграційного потенціалу дисципліни «Академічне письмо та риторика». У перспективі викладання плануємо розширення методологічної бази, зокрема використання кейс-методу як одного з методів функціонально-діялісного підходу в навчанні, що «відкриває широкий простір для творчості, самостійності, розвиває практичне мислення, вміння аналізувати інформацію, формулювати і розв'язувати проблеми, а також формує життєві компетентності» [8].

Отже, ми переконані, що при викладанні дисципліни «Академічне письмо та риторика» слід використовувати ті методики навчання, які ґрунтуються саме на продуктивній моделі функціонально-діялісного підходу, що об'єднує окремі аспекти феномену мови й демонструє багатофункціональну природу цього явища, його вирішальний вплив на наукове та професійне становлення особистості.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.

2. Гарань Н. С., Сипченко О. М. Методика викладання дисципліни «академічна доброчесність» у вищій школі. Духовність особистості : методологія, теорія і практика : зб. наук. праць . Наук.-дослід. ін-т духовного розвитку людини Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. 2021. 2 (101) Ч. 2. С. 24-35.
3. Гребенюк Т. В. Академічна доброчесність : навчальний посібник для студентів 1-го курсу всіх спеціальностей медичних та фармацевтичних факультетів. Запоріжжя: ЗДМУ, 2021. 108 с.
4. Громик Л. І. Публічний виступ на заняттях із медіаграмотності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 05-06 жовтня 2023 року). С.79-81.
5. Заброцький М.М., Трохименко В.М. Діагностика сформованості та розвитку комунікативної компетентності учителя. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj / http://eprints.zu.edu.ua/1966/1/00zmmkku.pdf](chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://eprints.zu.edu.ua/1966/1/00zmmkku.pdf) (дата звернення: 08.04.2024).
6. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Врно : Masarykova univerzita, 2013. С.165.
7. Княжева І.А. Системно-діяльнісний підхід до організації навчального процесу в умовах модернізації вищої освіти. Наука і освіта. 2019. № 7/8. С. 25 – 27.
8. Кудря М.М. Кейс-метод як засіб ефективного вивчення іноземної мови URL: https://www.academia.edu/89102997/%D0%9A%D1%83%D0%B4%D1%80%D1%8F_%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%9 (дата звернення: 08.04.2024).
9. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : Монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.
10. Лопатіна В. Письмові завдання в університетах України та США: погляд академічного реєтера. URL: <https://commons.com.ua/uk/poglyad-akademichnogo-rajtera/> (дата звернення: 08.04.2024).
11. Максимець О.М. Формування мовнокомунікативних навичок у процесі підготовки майбутніх фахівців. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 84. С. 181–186.
12. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty%20standartiv%20vishcha%2> (дата звернення: 08.04.2024).
13. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова КМУ №1392 від 23.11.11. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/ (дата звернення: 08.04.2024).
14. Сарапулова Є. Г., Панченко Т.Д. Самопізнання та етика спілкування як засоби формування комунікативних вмінь у представників молодого покоління. Педагогіка толерантності. 2008. № (45). С. 57–65.
15. Серебрянська І.М. «Основи академічного письма» в закладах вищої освіти: міждисциплінарне спрямування. *Educological discourse*, 2021, No 1(32). С. 87-100. URL: https://www.researchgate.net/publication/349663513_Osnovi_akademichnogo_pisma_v_zakladah_visoi_osvi_ti_mizdisciplinarne_spramuvanna (дата звернення: 08.04.2024).
16. Сміт Г., Ріджвей Д. Чому студенти списують (за їхніми словами та зі слів інших). URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/UKR_Why_students_cheat.pdf. (дата звернення: 08.04.2024).
17. Стойка О. Я., Веремієнко В. О. Роль ІКТ у формуванні професійних компетентностей майбутніх викладачів ЗВО. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56. Т. 1. С. 221–224. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/49839/1/46.pdf>. (дата звернення: 08.04.2024).
18. У Чернівецькій області зріє унікальне ананасове поле. URL: <https://chernivtsi.depo.ua/ukr/chernovtsy/u-chernivetskiy-oblasti-zrie-unikalne-ananasove-pole-02062016094300> (дата звернення: 08.10.2023).
19. <https://pdatu.edu.ua/vidomosti-pro-osvitni-programi-yaki-realizuyutsya-v-universiteti.html?view=article&id=2051&catid=2>. URL: (дата звернення: 08.04.2024).